

ГРБОВИТЕ НА МАКЕДОНИЈА ВО ЗАПАДНОЕВРОПСКИ ИЗВОРИ

Иван Нацевски

Македонско грбословно друштво,
Потпретседател и хералд вардарски
<https://orcid.org/0000-0002-7169-6039>

УДК 929.6(497.7)(093)
929.6Александар Македонски(093)
<https://doi.org/10.47763/mher2219026n>

Рецензирана статија

АПСТРАКТ

Изворите на грбовите на Македонија можат да се поделат од повеќе аспекти, како време на појава, јазик на изворот, симболите на самите грбови итн. Сепак, она што се чини главна карактеристика е местото каде што се појавуваат тие. Така, врз основа на местото на појава на изворите со македонски грб можеме да издвоиме две групи. Првата група ја претставуваат изворите од илирската хералдика. Втората група ја сочинуваат изворите кои не се дел од илирската хералдика и слободно може да се нарече вонилирската група.

Вонилирската група поради својата опширност и разноликост може да се подели на две подгрупи. Првата подгрупа ја сочинуваат грбовите на кралот на Македонија или само на Македонија, а втората ја сочинуваат припишаните грбови на Александар Македонски. Дополнително може да се издвои и трета подгрупа во која влегуваат грбовите на Ематија, како и грбовите на одредени македонски владетели, градови и сл. Грбовите на Александар Македонски се тема доволно голема сама за себе и нема да бидат предмет на овој труд. Цел на овој труд ќе бидат грбовите од првата подгрупа на вонилирската хералдика. Дополнително ќе бидат претставени и извори од третата подгрупа.

Клучни зборови: Македонија, грбови, Александар Македонски.

THE COAT OF ARMS OF MACEDONIA IN WESTERN EUROPEAN SOURCES

Ivan Nacevski

Macedonian Heraldic Society,
Vice President and Vardar Herald
<https://orcid.org/0000-0002-7169-6039>

UDC 929.6(497.7)(093)
929.6Александар Македонски(093)
<https://doi.org/10.47763/mher2219026n>

Peer-reviewed article

ABSTRACT

Sources of the coats of arms of Macedonia can be distinguished from several aspects such as their date, language, symbols, etc. However, what seems to be key is where they appear. Thus, based on the place of appearance of the sources with the Macedonian coat of arms, we can distinguish two groups. The first group is represented by the sources from Illyrian heraldry. The second group consists of sources that are not part of Illyrian heraldry which can be termed the non-Illyrian group.

Due to its breadth and diversity, the non-Illyrian group can itself be divided into two subgroups. The first subgroup consists of the coats of arms of the king of Macedonia or just Macedonia, and the second consists of the attributed coats of arms of Alexander the Great. In addition, a third subgroup can be distinguished, which includes the coats of arms of Emathya as well as the coats of arms of certain Macedonian rulers, cities, etc. As the coat of arms of Alexander the Great is itself a large topic it will not be the subject of this paper. Instead, the focus of this paper will be the coats of arms of the first subgroup of non-Illyrian heraldry. In addition, sources from the third subgroup will be presented.

Keywords: Macedonian arms, Alexander the Great

ВОВЕД

Човековата природа е водена и изразувана преку симболи. Од наједноставно и интимно изразување љубов, до поистоветување на групи и поединци, целото човечко општење е преплавано од симболи и преносни значења. Имајќи го предвид ова, никако не е за изненадување фактот што хералдиката од својата појава па до денешен ден, предизвикува особено љубопитство кај луѓето. Тоа љубопитство е насочено како кон ознаките, т.е. грбовите на одделни историски личности така и кон грбовите на цели царства, земји, територии и др. Во Македонија, како што е познато, хералдиката, и покрај тоа што е интересна, сè уште не е доволно позната и проучена. Основната заслуга за почетоците на изучување и истражување на грбовите на Македонија му припаѓа на академик Александар Матковски. Имено, тој, кон крајот на шеесеттите години на 20 век, објавува неколку статии на тема македонски земски грб, а во 1970 година го објавува своето капитално дело „Грбовите на Македонија“ (Јоновски 2019, 105-122). Во него Матковски прави каталошки преглед на оние извори со грбови на Македонија коишто нему му биле достапни во моментот на создавањето на делото. По издавањето на Грбовите на Македонија настапува целосно затишје во изучувањето на грбовите на Македонија.

Со создавањето на Македонското хералдичко здружение (МХЗ) во 2003 година Јован Јоновски ќе почне поинтензивен и попродабочен научен ангажман што ќе резултира со две капитални дела од областа на македонската хералдика. Во 2015 година Јоновски ја објавува книгата „Симболите на Македонија“ (Јоновски 2015), а во 2019 излегува и „Сонцето и лавот како симболи во хералдиката и вексилологијата на Македонија“ (Јоновски 2019а). Со овие две дела значајно ќе се продлабочат познавањата за појавата и развојот на грбовите на Македонија. Грбовите на Македонија се проучувани и од автори надвор од Македонија. Од нив поопсежни проучувања и свои видувања дале Драгомир Ацовиќ (Ацовиќ 2009) од Србија и Иван Војников (Војников 2011, 3–16) од Бугарија. Дополнителен поттик во продлабочувањето на познавањето од оваа област имаше и технолошкиот развој. Имено, дигитализацијата на библиотечните фондови низ светот како и

INTRODUCTION

Human nature is guided and expressed through symbols. From the simplest and most intimate expression of love to the identification of groups and individuals, all human society is awash with symbols and figurative meanings. Bearing this in mind, it is not at all surprising that heraldry, from its appearance to the present day, arouses particular curiosity among people. That curiosity is directed towards the insignias, i.e. the coats of arms of individual historical figures as well as the coats of arms of entire kingdoms, countries, territories, etc. In Macedonia, as is known, heraldry, although interesting, is still insufficiently known and studied. The main credit for the beginnings of studying and researching the coats of arms of Macedonia belongs to academician Aleksandar Matkovski. In the late sixties of the twentieth century, he published several articles on the Macedonian coat of arms, and in 1970 he published his capital work *The Coats of Arms of Macedonia* (Jonovski 2019, 105-122). In it, Matkovski makes a catalog review of those sources with coats of arms of Macedonia that were available to him at the time of the creation of the work. After the publication of the Coat of Arms of Macedonia, there is a complete lull in the study of the coat of arms of Macedonia.

With the creation of the Macedonian Heraldry Society (MHS) in 2003, Jovan Jonovski will begin a more intensive and in-depth scientific engagement that will result in two capital works in the field of Macedonian heraldry. In 2015, Jonovski published the book *The Symbols of Macedonia* (Jonovski 2015), and in 2019 *The Sun and the Lion as Symbols in the Heraldry and Vexillology of Macedonia* was published (Jonovski 2019a). These two works will significantly deepen the knowledge about the appearance and development of the coats of arms of Macedonia. The coats of arms of Macedonia have been studied by authors outside Macedonia itself. Among them, Dragomir Acović (Acović 2009) from Serbia and Ivan Voynikov (Voynikov 2011, 3–16) from Bulgaria gave us more extensive studies and views on the matter. Technological development had an additional impetus in the deepening of knowledge in this area. Namely, the digitization of library funds around the world as well as their opening for free

нивното отворање за слободен пристап одигра голема улога во откривањето нови извори за кои претходно беа потребни огромни финансиски ресурси и премногу време.

Денес, може да се каже дека сознанијата за грбовите на Македонија се на задоволително основно ниво. Сепак, останува уште многу за истражување, особено во контекст на нивната појава, развој и заемна поврзаност. Целта на овој труд е да разгледа и да објасни неколку грбови на Македонија од западноевропски извори. Дел од овие се делумно или целосно познати и досега, но никогаш не се обработени како група, засебно, одвоено од некое дело во кое се само споменати дека постојат.

ПОДЕЛБА НА ИЗВОРИТЕ НА ГРБОВИТЕ НА МАКЕДОНИЈА

Изворите на грбовите на Македонија можат да се поделат од повеќе аспекти, како време на појава, јазик на изворот, симболите на самите грбови итн. Сепак, она што се чини главна карактеристика е местото каде што тие се појавуваат. Така, врз основа на местото на појава на изворите со македонски грб можеме да издвоиме две групи. Првата група ја претставуваат изворите од илирската хералдика (Nacevski 2022). Тука спаѓаат македонскиот земски грб од илирскиот грбовник во сите негови преписи, како и македонските земски грбови од Стематографиите на Павле Ритер Витезовиќ (Kljagić, 2013, 138–43) и Христофор Жефаровиќ (Ѓорѓиев и Сараќински 2020, 31-46). Оваа група е најдобро проучена и најдобро обработена. За неа веќе има пообемна литература (Нацевски 2020, 131-150), (Јоновски 2015) па затоа нема да биде дел од овој напис. Втората група ја сочинуваат изворите кои не се дел од илирската хералдика и слободно може да се нарече вонилирска група (Јоновски 2009, 3-13).

Вонилирската група поради својата опширност и разноликост може да се подели на две подгрупи. Првата подгрупа ја сочинуваат грбовите на кралот на Македонија или само на Македонија, а втората ја сочинуваат припишаните грбови на Александар Македонски (Јоновски 2009). Дополнително може да се издвои и трета подгрупа во која влегуваат грбовите на Ематија, како и грбовите на одредени македонски владетели, градови и сл. Грбовите

access played a major role in discovering new sources that previously required huge financial resources and too much time.

Today, it can be said that knowledge about the coats of arms of Macedonia is at a satisfactory basic level. However, much remains to be researched especially in the context of their emergence, development and interrelationship. The aim of this paper is to review and explain several coats of arms of Macedonia from Western European sources. Some of these are partially or fully known until now, but have never been treated as a group, separately, outside of some work in which they are only mentioned as existing.

CLASSIFICATION OF THE SOURCES OF THE COATS OF ARMS OF MACEDONIA

The sources of the coats of arms of Macedonia can be divided from several aspects such as the time of appearance, the language of the source, the symbols of the coats of arms themselves, etc. However, what seems to be the main feature is where they appear. Thus, based on the place of appearance of the sources with the Macedonian coat of arms, we can distinguish two groups. The first group is represented by the sources from Illyrian heraldry (Nacevski 2022). These include the Macedonian coat of arms from the *Illyrian armorial* in all its copies as well as the Macedonian coat of arms from the *Stematographies* of Pavle Ritter Vitezović (Kljagić, 2013, 138–43) and Hristofor Žefarović (Ѓорѓиев и Сараќински 2020, 31- 46). This group is the best studied and the best researched. There is already more extensive literature about it (Nacevski 2020, 131-150), (Јоновски 2015), so it will not be a subject of this article. The second group consists of sources that are not part of Illyrian heraldry and can be freely called the Non-Illyrian group (Јоновски 2009, 3-13).

Due to its breadth and diversity, the Non – Illyrian group can be divided into two subgroups. The first subgroup consists of the coats of arms of the king of Macedonia or just Macedonia, and the second consists of the attributed coats of arms of Alexander the Great (Јоновски 2009). In addition, a third subgroup can be distinguished, which includes the coats of arms of Emathya as well as the coats of arms of certain Macedonian

на Александар Македонски се тема доволно голема сама за себе и нема да бидат предмет на овој труд. Целта на овој труд ќе бидат грбовите од првата подгрупа на вонилирската хералдика. Дополнително ќе бидат претставени и извори од третата подгрупа.

ГРБОВИТЕ НА (КРАЛОТ НА) МАКЕДОНИЈА

Првата подгрупа на вонилирската група извори е слабо обработена од македонската, но и од преостанатата хералдичка наука. Причините за ова, веројатно, се многу и разновидни. Во времето кога Матковски почнува да се занимава со оваа проблематика, неможност да истражува добар дел од европските грбовници, а веројатно и неподобноста на темата во времето во коешто тој создава, ќе го наведе да донесе два тесни заклучоци во однос на грбот на Македонија во целина. Првиот спорен заклучок е дека македонскиот грб, за разлика од грбовите на преостанатите јужнословенски земји се појавува првин на домашен јужнословенски терен како дел од илирската хералдика (Матковски 1990, 43). Вториот е дека македонскиот грб е постојан и секогаш е лав, притоа на црвено поле златен (Матковски 1990, 167–174). Ваквата темелна поставеност на македонската хералдичка наука беше конечно напуштена преку неколку современи истражувања, коишто веќе беа споменати. Така, денес, со сигурност знаеме дека и покрај несомнената капиталност на делото на Матковски, неговите заклучоци во однос на појавата на грбот или поскоро грбовите на Македонија како и неговиот/нивниот блазон се неиздржани и не можат да бидат прифатени како научна вистина. Интересно да се напомене е дека Матковски при своето истражување користел одредени западноевропски грбовници во кои има грб на Македонија. Таков е, на пример, *Рихенталовиот грбовник* од соборот во Констанца (Матковски 1990, 42). Во него како 283. грб го наоѓаме грбот на земјата на Александар Велики. Ќе остане непознато дали Матковски не го забележал овој грб или пак, просто не му се вклопувал во очекуваните резултати. Како и да е, овој грб ќе биде разгледан подолу во оваа статија. Во својата книга *Хералдика и Срби*, најголемо и најсеопфатно хералдичко дело од балкански автор, Драгомир Ацовиќ се осврнува и на гр-

rulers, cities, etc. The coat of arms of Alexander the Great is a topic big enough by itself and will not be the subject of this paper. The aim of this paper will be the coats of arms of the first subgroup of Non – Illyrian heraldry. In addition, sources from the third subgroup will be presented.

THE COATS OF ARMS OF (THE KING OF) MACEDONIA

The first subgroup of the Non – Illyrian group of sources is poorly researched by the Macedonian, but also by the rest of the heraldic science. The reasons for this are probably many and varied. At the time when Matkovski starts to deal with this problem, the inability to research a good part of European coats of arms, and probably the inappropriateness of the subject at the time in which he creates, will lead him to make two narrow conclusions regarding the coat of arms of Macedonia as a whole. The first disputed conclusion is that the Macedonian coat of arms, unlike the coats of arms of the other South Slavic countries, first appeared on domestic South Slavic territory as part of the Illyrian heraldry (Matkovski 1990, 43). The second is that the Macedonian coat of arms is permanent and is always a golden lion on a red field (Matkovski 1990, 167–174). This fundamental arrangement of the Macedonian heraldic science was finally abandoned through several modern researches, which have already been mentioned. Thus, today, we know for sure that despite the undoubted capital importance of Matkovski's work, his conclusions regarding the appearance of the coat of arms or rather the coats of arms of Macedonia as well as his/their blazon are unsupported and cannot be accepted as scientific truth. It is interesting to note that Matkovski during his research used certain Western European coats of arms that have the coat of arms of Macedonia. Such is, for example, *Richenthal's armorial of the Council in Constanta* (Matkovski 1990, 42). In it as coat of arms number 283 we find the coat of arms of the country of Alexander the Great. It will remain unknown if Matkovski did not notice this back then or if it simply did not fit into the expected results. However, this coat of arms will be discussed further down in this paper. In his book *Heraldry and the Serbs*, the largest and most comprehensive heraldic work by

бовите на Македонија. И тој како и Матковски ова го прави од контекст на илирската хералдика. Ацовиќ, неосновано, изнесува толкување за сомнителната автентичност на македонскиот грб (Ацовиќ 2009, 172), иако во истото дело тој дава три блатона на грбот на кралот на Македонија, кои ќе бидат разгледани во овој труд и прифаќа можност, грбот на Македонија да потекнува од припишаниот грб на Александар Македонски (Ацовиќ 2009, 268-271). Во соседна Бугарија за грбовите на Македонија најопширно пишува Иван Војников (Војников 2011).

Најзначаен современ автор што се занимавал со обработка на грбовите на Македонија е Јован Јоновски. Тој е прв кој пристапува кон прашањето за грбовите на Македонија надвор од зададената рамка на Матковски и прв кој соопштува за нови и до тој момент необработени грбови. Воедно тој прв предлага изворите да се поделат на илирски и вонилирски со веќе опишаните подгрупи (Јоновски 2021, 5-10). Јоновски во повеќе наврати пишува за неколку грбови на Македонија од западноевропски извори, но само во општи црти без продлабочена анализа.

Грбовите на кралот на Македонија претставуваат голема и разнолика подгрупа. Според елементите застапени на грбовите, можат да се издвојат најмалку десет блатонски групи. Ова значи дека има барем десет различни грбови по форма, содржина и облик, кои се среќаваат во повеќе од дваесетина западноевропски извори. Според елементите застапени во блатонот тоа се: три свона, тојага меѓу рогови, градобрански ремени, лав, јарец, три круни и други. Секој од овие елементи ќе биде разгледан и обработен поединечно, а во редоследот најчесто среќаван кај оние застапени со по еден извор.

ТРИ СВОНА

Најстариот досега познат хералдички извор кој се однесува на Македонија датира од самиот почеток на 15 век. Станува збор за *Хрониката на Констанечкиот собор*, составена од Урлих фон Рихентал или *Рихенталов грбовник*. Соборот се одржал во градот Констанца на Боденското Езеро во периодот од 1414 до 1418 година (Clemmensen 2011, 4), а е во контекст на раскол

a Balkan author, Dragomir Acović also refers to the coats of arms of Macedonia. Like Matkovski, he does this from the context of Illyrian heraldry. Acović unfoundedly presents an interpretation of the doubtful authenticity of the Macedonian coat of arms (Ацовиќ 2009, 172), although in the same work he gives three blazons on the coat of arms of the king of Macedonia, which will be discussed in this paper, and accepts the possibility that the coat of arms of Macedonia originates from the attributed coat of arms of Alexander the Great (Ацовиќ 2009, 268-271). In neighboring Bulgaria, Ivan Voynikov wrote the most extensively about the coats of arms of Macedonia (Војников 2011).

The most significant contemporary author who dealt with the research of the coats of arms of Macedonia is Jovan Jonovski. He is the first to approach the issue of the coats of arms of Macedonia outside of the set framework of Matkovski and the first to report on new and until then unresearched coats of arms. He was also the first to propose that the sources be divided into Illyrian and Non-Illyrian with the already described subgroups (Jonovski 2021, 5-10). Jonovski writes on several occasions about several coats of arms of Macedonia from Western European sources, but only in general terms without in-depth analysis.

The coats of arms of the king of Macedonia represent a large and diverse subgroup. According to the elements represented on the coats of arms, at least ten blazon groups can be distinguished. This means that there are at least ten coats of arms, different in form, content and shape, which are found in more than two dozen Western European sources. According to the elements represented in the blazon, these are: three bells, a club between horns, bars counter embattled, a lion, a goat, three crowns and others. Each of these elements will be considered and studied individually, and presented in an order from most often met blazon to those represented by one source.

THREE BELLS

The oldest known heraldic source related to Macedonia dates back to the beginning of the fifteenth century. It is the armorial *Chronicle of the Council of Constance* compiled by Ulrich von Richenthal or *Richenthal's armorial*. The

грб на Македонија. Друг таков пример ќе биде претставен подолу во трудот.

Во Баварската државна библиотека се чува уште еден извор, кој содржи грб со три свона. Станува збор за грбовник настанат во првата половина на 16 век, некаде во јужна Германија (Warrenbuch). На педесет и петтата страница од овој труд се наоѓа грбот на земјата на Александар Велики со блазон: сребрено, три црвени свона со златни клепапа. Грб со ист наслов и ист блазон среќаваме во книгата *Швајцарска хроника*.

Објавена е во 1576 година од страна на Кристоф Силберисен, а денес се чува во Кантоналната библиотека Аргау (Aargau 1576). Грбот на Македонија се наоѓа на 570. страница од делото (сл. 2). Заедно со сите овие извори треба да се спомене и делото *Благороднички ознаки* на Силвестро Петра Санта. Ова дело објавено во Рим во 1638 година на својата тринаесетта страница содржи грб со три свона. Боите не се посочени. Она што го прави значајно за споменување овој грб овде е што е поврзан со Индија по победата на Александар (Sancta 1638, 13). Текстот даден како опис во книгата гласи: бакарните свона на индиските кралеви, истото можеби му се припишува на Александар, победникот на Индијците (*Indi Reges enea cymbala; que idio fortafse tribuuntur Alexandro Indorum victori*).

Ваквата ситуација во која грб на владетел се претставува како грб на земја воопшто не е за изненадување. Напротив, во сфаќањето на средновековниот човек земјата припаѓа на владетелот, па оттука сите негови атрибути се и атрибути на земјата, т.е. кралството/царството. Александар како најпознат македонски владетел целосно се вклопува во оваа идеја. Што се однесува до симболиката на своната, веројатен извор може да се побара во расказот на Псевдо-Калистен за зачнувањето на Александар (Войников, 2011, 3–16). Имено, Олимпијада долго време немала деца, па решила да побара помош од египетскиот оракул Нектенабо, кој живеел во

arms of Macedonia. Another such example will be presented later in the paper.

Another source containing a coat of arms with three bells is kept in the Bavarian State Library. It is a coat of arms created in the first half of the sixteenth century somewhere in southern Germany (Wappenbuch). On the fifty-fifth page of this coat of arms is the coat of arms of the country of Alexander the Great with a blazon: argent, three red bells with gold clasps. We find a coat of arms with the same title and the same blazon

in the book *Swiss Chronicle*. It was published in 1576 by Christoph Silberissen, and today it is kept in the Aarau Cantonal Library under the inventory number: MsWettF 16: 1 (Aarau 1576). The coat of arms of Macedonia can be found on page 570 of the work (fig. 2). Along with all these sources, Silvestro Petra Sancta's work *Insignias of Nobility* should be mentioned. This work published in Rome in 1638 contains on its thirteenth page a coat of arms with three bells. The colors of the blazon are not indicated.

What makes it significant to mention

is that this coat of arms is here associated with India after Alexander's victory (Sancta 1638, 13). The exact text given as a description in the book reads: *Indi Reges enea cymbala; que idio fortafse tribuuntur Alexandro Indorum victori*; or translated: the copper bells of the Indian kings, the same may have been attributed to Alexander the conqueror of the Indians.

Such a situation in which the coat of arms of a ruler is presented as the arms of a country is not at all surprising. On the contrary, in the understanding of the medieval man, the land belongs to the ruler, hence all his attributes are also attributes of the land, i.e. the kingdom/realm. Alexander, as the most famous Macedonian ruler, completely fits into this idea. As for the symbolism of the bells, a possible source can be found in the story of Pseudo-Callisthenes about the conception of Alexander (Войников, 2011, 3–16). Namely, Olympias, she did not have children for a long time, so she decided to ask for help from the Egyptian oracle Nectenabo, who lived in Macedonia and was pharaoh before.

Сл./Fig. 2

Македонија, а претходно бил фараон. Нектенабо ѝ објаснил дека за да има дете, треба да ја бладаат тројца богови: Зевс во форма на Орел, Амон – на змија, и Херакле – на лав. Всушност, Нектенабо ја прелажал Олимпијада и преку ноќ се преобразил последователно во секое од трите животни и така таа забременила и го родила Александар, кој имал истовремено три форми (Псевдо-Калистен, 2008).

ТОЈАГА МЕЃУ РОГОВИ

Блазонот тојага меѓу два рога е втор според застапеност по своната како грб на Македонија од досега познатите западноевропски извори. За разлика од состојбата со своната, во овој случај ниеден извор не соопштува за бои во блазонот. Најстариот засега познат извор од оваа блазонска подгрупа датира од крајот на 16 век. Станува збор за делото *Генеалогски театар што ги прикажува сите семејства на херои и хероини од сите возрасти*, издадено во 1598 година од страна на Херонимус Хенинг во Магдебург. Ова печатено дело напишано на латински јазик претставува генеалогски трактат за голем број славни личности од антиката. Грбот на Македонија во него го среќаваме двапати. Првиот пат на страница 499 го наоѓаме грбот со наслов на Македонците (*MACEDONIORUM*) (Henninges 1598, 499). Во продолжение на страница 533 на почетокот на поглавјето насловено како: Семејствата на кралевите кои ја држеле Македонија по заминувањето на монархијата на Александар Велики (*Regum qui macedoniam post alexandri magni monarchiae discessum tenuerunt familiae*) (Henninges 1598, 533), го среќаваме овој грб вторпат. Овде насловот е *MACEDONUM*, што повторно значи на Македонците (сл. 3).

Втор извор од оваа блазонска подгрупа е делото *Благороднички ознаки* од италијанскиот автор Силвестре Петра Санта. Издадено во 1638 година во Рим, тоа претставува хералдички трактат на латински јазик. Во извесна смисла *Благороднички ознаки* претставува логично продолжение на делот *За херојските симболи* од истиот автор, објавено четири години претходно. Грбот со ваков блазон се наоѓа на четвртата страница на *Благороднички ознаки* заедно со

Nectenaboi explained that in order to have a child, three gods should care for her: Zeus in the form of an eagle, Amon – in the form of a snake, and Heracles – in the form of a lion. In fact, Nectenabo lied to Olympias and transformed himself overnight into each of the three animals, and so she became pregnant and gave birth to Alexander, who had three forms at the same time (Псевдо-Калистен, 2008).

A CLUB BETWEEN TWO HORNS

The blazon club between two horns is second in representation after the bells as the coat of arms of Macedonia from the Western European sources known so far. In contrast to the situation with the bells, in this case no source reports colors in the blazon. The oldest currently known source from this blazon subgroup dates from the end of the sixteenth century. It is about the work *Genealogic Theater showing all the families of heroes and heroines of all ages* published in 1598 by Hieronymus Henning in Magdeburg. This printed work, written in Latin, is a genealogical treatise on a number of famous people from antiquity. The coat of arms of Macedonia is found in it twice. The first time on page 499 we find the coat of arms with the title *MACEDONIORUM* (Henninges 1598, 499) which translates to the Macedonians. Continuing on page 533 at the beginning of the chapter titled: *Regum qui macedoniam post alexandri magni monarchiae discessum tenuerunt familiae* (Henninges 1598, 533) or in translation the families of the kings who held Macedonia after the departure of the monarchy of Alexander the Great; we meet this crest a second time. Here the title is *MACEDONUM* which again means the Macedonians (Fig. 3).

A second source from this blazon subgroup is the work *Nobility Insignia* by the Italian author Silvestre Petra Sancta. Published in 1638 in Rome, it is a heraldic treatise in Latin. In a certain sense, *Insignias of Nobility* is a logical follow-up to the section *On Heroic Symbols* by the same author, published four years earlier. The coat of arms of this blazon is found on the fourth page of the *Insignias of Nobility* together with the coats of arms of the Greeks and Libyans. The description of

Сл./Fig. 3

грбовите на Грците и Либијците. Описот на грбот го има следниот придружен текст: *Македонци, Хераклева тојага меѓу два рога (Macedones, clauam Alcidis, gemmina inter cornua)*(Sancta 1638, 4) (сл. 4). Како што се гледа, и овде грбот е посветен на Македонците.

Третиот извор со овој блазон е географска карта. Нејзин автор е Италијанецот Винченцо Коронели. Картата е испечатена на хартија во 1692 во Венеција. На неа среќаваме два грба на Македонија. Грбовите се поставени еден до друг, а над нив поминува лента на чии два краја пишува соодветно: *Македонија пред Александар (Macedonia avanti Ales)* и *Македонија по Александар (Macedonia dopo Ales)* (Jonovski 2021, 5-10). Грбот со тојагата и овде е опишан како грб на Македонија по Александар, (сл. 5) како што беше случајот и со вториот грб на првиот извор. Ако подобро се разгледа картата, ќе се види дека присуствуваат одредени хералдички шрафирања на грбовите. Конкретно, тојагата е исшрафирана за златна боја, а роговите за црна. Сепак, има проблем. Имено, отсуствува каква било шрафура на штитот што подразбира дека станува збор за сребрен штит. Ова е хералдички недозволиво бидејќи тојагата е златна, а основно хералдичко правило е дека секогаш се прикажува боја на метал или метал на боја, но никогаш метал на метал или боја на боја.

Во обемото хералдичко дело насловено како *Теоријата на ознаките или хералдичко дело - општ дел* од 1690 година, издадено на латински јазик во Франкфурт на Мајна, а во авторство на Филип Јакоб Шпенер наоѓаме уште еден примерок на грб со тојага и рогови. Имено, во дел први, глава втора на книгата на 42. страница читаме: *Македонски, тојагата на Херкулес меѓу два рога (Macedones, clava Herculis inter duo cornua)* (Spener 1690, 42). Во продолжение на страница 81 се наоѓа табела во која е прикажан и емблазон на посочениот блазон (Spener 1690, 81) (сл. 6). Во истата табела се наоѓа и грб, како што пишува *Indi Reges*, со блазон три свона (Spener

the coat of arms has the following accompanying text: *Macedones, clauam Alcidis, gemmina inter cornua* or Macedonians, Heracles's club between two horns (Sancta 1638, 4) (fig. 4). As you can see here, the coat of arms is dedicated to the Macedonians.

The third source with this blazon is a geographical map. Its author is the Italian Vincenzo Coronelli. The map was printed on paper in 1692 in Venice.

On it we find two coats of arms of Macedonia. The coats of arms are placed next to each other, and above them passes a ribbon whose two ends are written respectively: *Macedonia avanti Ales* and *Macedonia dopo Ales* (Jonovski 2021, 5-10). The coat of arms with the club is also described here as the coat of arms of Macedonia after Alexander (fig. 5), as was the case with the second coat of arms of the first source. If we take a closer look at the map, we will see that there are certain heraldic

hatchings on the coats of arms. In particular, the club is hatched for *or* and the horns for *sable*. However, there is a problem. Namely, there is no hatching on the shield which implies that it is an *argent* shield. This is heraldically impermissible because the crest is gold, and

the basic heraldic rule is to always show color on metal or metal on tincture, but never metal on metal or tincture on tincture.

In the voluminous heraldic work entitled *The Theory of Insignia or Heraldic Work - General Part* of 1690, published in Latin in Frankfurt am Main, by the author Philip Jacob Spener, we find another example of a coat of arms with a club and horns. Namely, in part one, chapter two of the book on page 42 we read: *Macedones, clava Herculis inter duo cornua* (Spener 1690, 42). In continuation on page 81 there is a table in which an emblazon of the indicated blazon is shown (Spener 1690, 81) (Fig. 6). In the same table there is also a coat of arms of designated as *Indi Reges* with a blazon of three bells (Spener 1690). There

Сл./Fig. 4

Сл./Fig. 5

1690). Има и други грбови кои се идентични, како оние од *Tesseræ gentilitiæ* на Петра Санта.

Примери од оваа блазонска подгрупа со сигурност ќе се појават и во поголем број кога ќе се проверат и други хералдички дела кои досега не се разгледувани. Друго важно прашање е симболиката на блазонот. За среќа, податоци за симболиката наоѓаме во текстовите на блазоните. Имено, во блазонот е потенцирано дека се работи за тојагата на Херакле. Тука веднаш треба да се каже дека според македонските преданија Херакле е родоначалник на Македонците и на кралската кука Аргеади. За ова соопштуваат повеќе древни автори, како Херодот (Херодот VIII, 137-139), Аријан (Аријан, Анабеса, IV, 7; IV, 11) и др. Во дополнување треба да се додаде и дека за Македонците Херакле е бог, а не митски херој. Токму ова е дел и од објаснувањето на роговите. Поточно, во три сочувани епиграми на поетот Самос од Едеса, Филип V е наречен потомок на Херакле кому му бил посветен бик (Проева 2014, 93-97). Ова значи дека двата симболи се директно поврзани со Херакле, кој е *propator* (*Истата*) на Македонците. Секако, ваквиот став кореспондира и со фактот дека овој блазон секаде е директно поврзан со Македонците, а не само или исклучиво со владетелот.

ГРАДОБРАНСКИ РЕМЕНИ

Два западноевропски извори се претставници на блазонската подгрупа, која содржи градобрански ремени како основни фигури во блазонот на грбовите на кралот на Македонија. Првиот извор е од Англија. Во науката е познат

Сл./Fig. 6

are also other coats of arms which are identical to those of the *Insignias of Nobility* of Petra Sancta.

Examples of this blazon subgroup will certainly appear in greater numbers when other heraldic works that have not been considered so far are checked. Another important issue is the symbolism of the blazon. Fortunately, we find information about the symbolism in the texts of the blazons. Namely, in the blazon it is emphasized that it is the club of Heracles. It should immediately be said here that according to Macedonian legends, Heracles is the *progenitor* of the Macedonians and of the

Argeadi royal house. Several ancient authors such as Herodotus (Herodotus VIII, 137-139), Arian (Arian, Anabesa, IV, 7; IV, 11) and others report on this. In addition, it should be added that for the Macedonians Heracles is a god and not a mythical hero. This is also part of the explanation of the horns. Specifically, in three preserved epigrams of the poet Samos from Edessa, Philip V is called a descendant of Heracles to whom a bull was dedicated (Proeva 2014, 93-97). This means that the two symbols are directly related to Heracles, who is the *propator* of the Macedonians. Of course, this attitude also corresponds to the fact that this blazon is everywhere directly connected with the Macedonians, and not only or exclusively with the ruler.

BARS COUNTER EMBATTLED

Two Western European sources are representatives of the blazon subgroup that contains bars counter embattled as the basic figures in the blazon of the arms of the king of Macedonia. The first source is from England. In

под називот *Два тудоровски грбовника*. Се претпоставува дека потекнува од средината на втората половина на 15 век, односно од владеењето на Хенри IV или Едвард IV (Clemmensen 2017, 213). За негов веројатен автор се смета Дејвид Грифит, Ворвишки Хералд (Clemmensen 2014). Делото е сочувано благодарјеќи на копија направена од Роберт Кук еден век подоцна, а објавено од Џозеф Фостер во 1904 година (Foster 1904, 1-122). Оваа копија денес се чува во Британската библиотека под инвентарен број Har. MSS. 2169. Така, на страница 111 под бр. 4 го наоѓаме блазонот на грбот на Македонија, кој во ова дело гласи: Крал на Македонија: Златно, четири црвени ремени, двојноградобрански, празни; полето се прозира низ лицата (*ROY DE MASSYDONIE. Or, four bars counter embattled voided gules.* "the feld chewyd thorow the fecys) (Clemmensen 2014, 111) (сл. 7). Веднаш мора да се додаде дека во продолжение на истата страница под бр. 6 е даден и блазон на кралот на Сирија, кој е со истиот блазон, но инверзен на македонскиот (Clemmensen 2014).

Вториот извор со градобрански ремени е од Германија. Станува збор за ракописен грбовник од 1530 година познат како Збирка на неколку грбовници. Се претпоставува дека е создаден во Аузбург, денес се чува во Баварската државна библиотека. Овој грбовник прикажува само емблазони. Затоа за грбот на кралот на Македонија се користиме со блазонот на Јоновски направен врз основа на посочениот емблазон од делото (Sammelband 1530, 27v). Така, блазонот гласи: црвено, три сребрени ремени двојно градобрански, орамни златно (Јоновски 2009, 4) (сл. 8). Доволно интересно и овде среќаваме грб на кралот на Сирија со доволно сличен емблазон (Wappenbuch, 34v), кој може да се блазонира на следниот начин: златно, горе градобрански ремен, долу ремен двојно градобрански, обата црвени.

Овој блазон за Сирија првпат се среќава во

heraldic science, the source is known as *Two Tudor Arms* or as *Randal Holm's Book*. It is supposed to originate from the middle of the second half of the fifteenth century, that is, from the reign of Henry IV or Edward IV (Clemmensen 2017, 213). Its likely author is David Griffith, Warwick Herald (Clemmensen 2014). The work was preserved

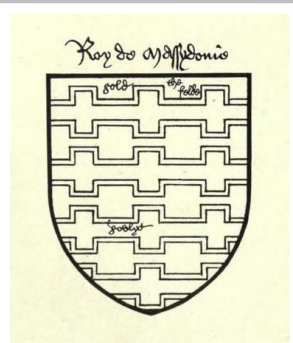
thanks to a copy made by Robert Cook a century later, and published by Joseph Foster in 1904 (Foster 1904, 1-122). This copy is today held by the British Library under inventory number Har. MSS. 2169. Thus, on page 111 under no. 4 we find the coat of arms of Macedonia which in this work reads: *ROY DE MASSYDONIE: Or, four bars counter embattled voided gules* "the feld chewyd thorow the fecys (Clemmensen 2014, 111)

(fig. 7) or in translation: King of Macedonia: Or four bars counter embattled voided gules; the field is transparent through the faces. It must be added immediately that in the continuation of the same page under No. 6, the blazon of the King of Syria is also given, which is the same blazon, but inverted to the Macedonian one (Clemmensen 2014).

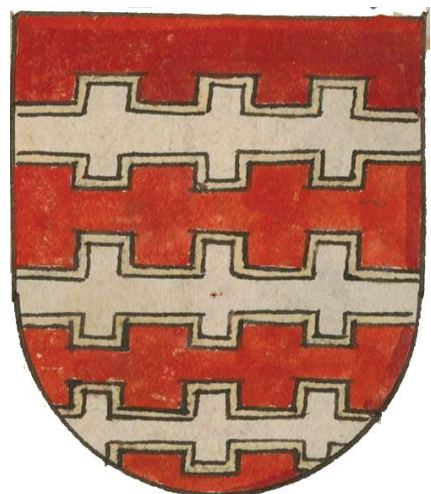
The second source of this subgroup is from Germany. It is a handwritten armorial from 1530 known as the *Collection of Several Armorial*. Supposedly created in Augsburg, today it is kept in the Bavarian State Library. This armorial display emblazons only. Therefore, for the coat of arms of the king of Macedonia, we use the blazon by Jonovski done on the basis of the indicated blazon from the work (Sammelband 1530, 27v). Thus, the blazon reads: *Gules, three bars counter embattled, Argent, fimbriated Or* (Јоновски 2009, 4) (fig. 8). Interestingly enough, here we also find a coat of arms

of the king of Syria with a sufficiently similar emblazon (Wappenbuch, 34v) which can be blazoned as follows: *Or, above a bar embattled, below a bar counter embattled, everything Gules.*

This blazon for Syria is found for the first time

Сл./Fig. 7

Сл./Fig. 8

Рихенталовата хроника. Имено, во печатеното издание на хрониката од Антон Сорг во 1483 година се наоѓа грб со веќе посочениот блазон, а со наслов *Кралот на Сирија е исто така под императорот хан (rex syrie ist och under dem dem kaiser kan)*, (најверојатно се мисли на отоманскиот султан). Сличен блазон и емблазон за Сирија има и кај Петра Санта и неговата *Благороднички ознаки*. Блазонот таму гласи: Сирија, три отсечени греди, горната на двете страни, средната на долната градобранска, а најдолната без градобран. (*Syria ternas abruptas trabes summam utrimque, mediam vero inferne pinnatam, imam denique absque pinnis*) (Sancta 1638, 5).

Војников сосема исправно заклучува дека потеклото на овој блазон треба да се бара кај Рихентал. Но, тој цитирајќи го Гудал, кој пак го блазонира грбот од *Два тудоровски грбовника*, или го пренебрегнува фактот или пак пропуштил да види дека само во овој извор грбот на Македонија и тој на Сирија се инверзни еден на друг. Во другите три извори, иако блазоните наликуваат, тие сепак се различни еден од друг и тешко може да се бара директна врска меѓу нив. Во спротивно, би требало да се бара врска во сите грбови кои содржат иста фигура, а такви има премногу. Сепак, прашањето зошто во Har. MSS. 2169 грбовите на овие две земји се инверзни заслужува поголемо внимание. Што се однесува до симболиката на градобранските ремени, таа засега останува неразјаснета.

ЛАВ

Состојбата со лавот како грб на Македонија во западноевропските извори е во најмала рака комплицирана. Лавот е добро познат и посведочен симбол на Александар Македонски во Европа. Но, кога станува збор за Македонија, ова не е секогаш така. Првиот извор претставува ракопис од 14 век, кој се чува во оксфордскиот Универзитет во Бодлеанската библиотека. (Bodleian). Првиот дел од овој ракопис е *Александрова романса*. Во него среќаваме различни минијатурни илустрации со хералдичка содржина. Конкретно, припишаниот

Сл./Fig. 9

in the *Richenthal's Chronicle*. Namely, in the printed edition of the chronicle by Anton Sorg in 1483, there is a coat of arms with the already indicated blazon, with the title *rex syrie ist och under dem dem kaiser kan* or in translation: The king of Syria is also under the emperor khan (probably meaning of the Ottoman Sultan). There is a similar blazon and emblazon for Syria at Petra Sancta in his *Nobility Insignia*. The coat of arms there reads: *Syria ternas abruptas trabes summam utrimque, mediam vero inferne pinnatam, imam denique absque pinnis* (Sancta 1638, 5). Which translates to: Syria, three bars detached, the upper one counter embattled, the middle one embattled below, and the lowest one without embattlement.

Voynikov quite rightly concludes that the origin of this blazon should be sought in Richenthal. But he, quoting Gudall, who again blazons the coat of arms from Two Tudor Armorial, either ignores the fact or fails to see that only in this source the coat of arms of Macedonia and that of Syria are inverse to each other. In the other three sources, although the blazons are similar, they are still different from each other and it is difficult to look for a direct connection between them. Otherwise, a connection would have to be sought in all coats of arms containing the same figure, and there are too many of them. However, the question why in Har. MSS. 2169 the coats of arms of these two countries are inverted deserves more attention. As for the symbolism of the embattled bars, it remains unclear for now.

LION

The situation with the lion as the coat of arms of Macedonia in Western European sources is complicated to say the least. The lion is a well-known and proven symbol of Alexander the Great in Europe. But when it comes to Macedonia, this is not always the case. The first source is a fourteenth-century manuscript from the University of Oxford's Bodleian Library (Bodleian). The first part of this manuscript is Alexander's Romance. In it we find various miniature illustrations with heraldic content. In particular, the coat of arms attributed to Alexander

грб на Александар Македонски го среќаваме во над триесет минијатури. Неговиот блазон е вообичаен за француските извори и претставува златно црвен лав. Она што овде прави впечаток е што на четири минијатури (Bodleian, fol 20v, 42v, 43v, 66r) среќаваме инверзен грб на Александровиот со блазон црвено златен лав. Имено, овој грб е даден во општ контекст на Александровиот подвиг и може да се третира како грб на Македонија (сл. 9). За ова наоѓаме потврда во подоцнежниот веќе цитиран Јергругенсов грбовник каде што се наоѓаат два инверзни грбови, поврзани со Александар, а припишани на Македонија.

Вториот извор го среќаваме во делото на Џулио Чезаре Капачо, италијански книжевник, теолог, историчар и поет од Кралството Неапол. Во 1592 година во Неапол, во негово авторство, ќе излезе од печат делото За ознаките (*Delle imprese*). Трактатот опфаќа 656 страници, нумерирани наизменично. На насловната страница читаме дека трактатот се состои од три книги. Првата е со наслов *За начинот на создавање ознаки од кој било предмет*. Втората е со наслов *Откривање на сите хиероглифи, симболи и мистични нешта во Светото писмо и световните книги*. Третата книга е со наслов *За разбирање на амблемите на разни природни нешта во ознаките*. За ознаките претставува хералдичко дело од тип ординариум. Втората книга од своето дело, Капачо ја почнува со разработка на лавот како грбовна фигура. По темелниот вовед, за лавот како симбол низ една историска перспектива, во третото поглавје од книгата со наслов *какви ознаки од лав може да се прават* (*Come dal Leonescavar si ponno l'imprese*), Капачо преминува на конкретни хералдички блазони со лав. Така, меѓу другите ги среќаваме блазоните на Англија, Данска и Арагон (Сарасио 1592, II 10), а токму во продолжение на нив следуваат блазоните на Бранковиќ, Македонија, Далмација, Бугарија и Немањик. Блазонот на Македонија гласи: Златен лав на црвен штит на Македонија (*il Leon d'oro in campo rosso di Macedonia*) (Сарасио, II 11). Тука треба да нагласиме дека Капачо се познавал со дон Педро

the Great can be found in over thirty miniatures. His blazon is common to French sources and is Or, a Lion Gules. What makes an impression here is that on four miniatures (Bodleian, fol 20v, 42v, 43v, 66r) we find an inverted coat of arms of Alexander with a blazon, Gules, a Lion, Or. Namely, this coat of arms is given in the general context of Alexander's feat and can be treated as the coat of arms of Macedonia (Fig. 9). We find confirmation of this in the later already cited *Jergrugen's Armorial*, where there are two inverse coats of arms, associated with Alexander, and connected to Macedonia.

The second source is found in the work *Delle Imprese* by Giulio Cesare Capaccio, an Italian writer, theologian, historian and poet from the Kingdom of Naples. In 1592 in Naples, under his authorship, the work *Delle imprese*, that is, *On the Insignias*, will be published. The treatise covers 656 pages, numbered alternately. On the front page we read that the treatise consists of three books. The first one is entitled *On the method of creating insignias out of any object*. The second is entitled *The Discovery of All Hieroglyphs, Symbols, and Mystical Things in the Holy Scriptures and Secular Books*. The third book is entitled *On Understanding the Emblems of Various Natural Things in Insignias*. *Delle Imprese* is a heraldic work an ordinary by type. Capaccio begins the second book of his work by developing the lion as a coat of arms. After a thorough introduction, about the lion as a symbol through a historical perspective, in the third chapter of the book entitled *Come dal Leone cauar si ponno l'imprese* or loosely translated "what signs out of a lion can be made", Capaccio moves on to specific heraldic lion blazons. Thus, among others, we find the blazons of England, Denmark and Aragon (Capaccio 1592, II 10), and right after them follow the blazons of Branković,

Macedonia, Dalmatia, Bulgaria and Nemanjić. The coat of arms of Macedonia reads as follows: *il Leon d'oro in campo rosso di Macedonia* (Capaccio, II 11). Here we should emphasize that Capacho knew

Сл./Fig. 10

Охмучевиќ. Тоа е истиот Охмучевиќ заслужен за појавата на илирската хералдика воопшто. Имено, двајцата се во кореспонденција од 1582 година (Селовски 2016, 9-10), што ни дава за право да размислуваме дека едниот влијаел врз другиот при изборот на симболи во нивните дела (Нацевски 2019, 3-15).

Третиот извор со лав е францускиот грбовник *Шароле* (Charolois) од 1425 година, составен од Жан Лефевр од Сен Реми, хералд на дворот на Филип Бургонски. Македонскиот грб се наоѓа на фолио 75r (Charolois 1425) (сл. 10). Како и другите грбови на истото фолио, и тој е даден со линиски цртеж, а во долниот десен агол до штитот јасно се чита ознаката g.or. Оваа кратенка е вообичаена хералдичка практика за означување бои и на француски означуваат *gules*, *or*, или во превод црвено, златно. Оттука следува дека блазонот на македонскиот грб гласи: црвено, златен лав. На Балканот, овој грбовник е детално разгледуван од Александар Палавестра, кој посочува дека оригиналот на овој грбовник е изгубен и дека негов прелист од 1656 година се чува во Брисел (Палавестра 2010, 105). Овој грбовник содржи огромен број грбови од илирската хералдика, па дури и оние кои ги среќаваме само таму. Ваквата усогласеност со илирската хералдика сосема правилно го насочува Палавестра на заклучок дека препишувачот на грбовникот Шароле во 17 век го збогатил овој хералдички зборник и со грбови кои ги прецртал од некој илирски грбовник (Палавестра 2010, 106). Важноста на овој грбовник, според Палавестра, е и во тоа што тој јасно покажува дека како што грбови од илирската хералдика можеле да преминат во западноевропската, така може да се смета дека на составувачот на илирскиот грбовник му биле достапни и некои за нас непознати средновековни европски грбовници (Палавестра 2000, 267–268).

Четвртиот извор од оваа блазонска подгрупа е географска карта на германскиот картограф Јохан Јакоб Лидл од 1737 година. На неа се прикажани грбови на повеќе балкански и средноевропски земји, како: Унгарија, Австрија, Славонија, Хрватска, Босна, Србија, Бугарија и др. Македонија тука е претставена со блазон: златно, црвен лав. Како македонскиот, така и другите грбови се идентични со грбовите од *Стематологијата* на Павле Ритер Витезовиќ.

Don Pedro Ohmucheovich. It is the same Ohmucheovich credited with the appearance of Illyrian heraldry as a hole. Namely, the two have been in correspondence since 1582 (Селовски 2016, 9–10), which gives us the right to think that one influenced the other in the choice of symbols in their works (Нацевски 2019, 3-15).

The third source with a lion is the French armorial *Charolois* of 1425, composed by Jean Lefebvre of Saint-Rémy, herald at the court of Philip of Bourgogne. The Macedonian coat of arms is found on folio 75r (Charolois 1425) (fig. 10). Like the rest of the coats of arms on the same folio, it is done in a line drawing, and in the lower right corner next to the shield, the mark g.or is clearly legible. This abbreviation is a common heraldic practice for indicating tincture and in French it means *Gules*, *Or* which translates as red and gold. Hence it follows that the blazon of the Macedonian coat of arms reads: Gules, a Lion, Or. In the Balkans, this armorial has been reviewed in detail by Alexander Palavestra who points out that the original of this coat of arms is lost and that a copy of it from 1656 is kept in Brussels (Palavestra 2010, 105). This coat of arms contains a huge number of coats of arms from Illyrian heraldry, and even those that are found only there. This conformity with Illyrian heraldry quite rightly directs Palavestra to the conclusion that the copyist of the Charolois coat of arms in the 17th century enriched this heraldic collection with coats of arms that he copied from an Illyrian armorial (Palavestra 2010, 106). The importance of this armorial, according to Palavestra, is also that it clearly shows that just as coats of arms from Illyrian heraldry could pass into Western European heraldry, it can be considered that the compiler of the Illyrian armorial also had access to some medieval European coats of arms unknown to us today (Palavestra 2000, 267–268).

The fourth source from this blazon subgroup is a 1737 map by the German cartographer Johann Jacob Liddle. It shows the coats of arms of several Balkan and Central European countries such as: Hungary, Austria, Slavonia, Croatia, Bosnia, Serbia, Bulgaria, etc. Macedonia is represented here with a blazon: Or, a Lion, Gules. Both the Macedonian and the other coats of arms are identical to the coats of arms from Pavle Ritter Vitezović's *Stematography*. That is why it can be

Токму затоа може со сигурност да се претпостави дека се преземени од таму. Ова значи дека се работи за илирско влијание врз европски извор.

Што се однесува до симболиката на лавот и неговата врска со Македонија, таа треба да се бара во делото *Историја на Александар Велики Македонски* од Квинт Курциј Руф. Имено, Руф соопштува за легенда дека додека бил во утробата на мајка му, таткото на Александар, Филип, ја видел во сон утробата на Олимпија запечатена со прстен, на кој била изгравирани фигура на лав (Quintus 1809, 8).

БЛАЗОНИ СО ПО ЕДЕН ИЗВОР

Овде ќе опишеме неколку различни блазони, кои засега се среќаваат само во по еден извор. Ова не значи дека други извори со вакви блазони не постојат, туку дека досега не се откриени. Идни продлабочени истражувања веројатно ќе придонесат да се збогати нивниот вкупен број.

Хајалмајнскиот грбовник е создаден во периодот од 1447 до 1455 година, во Келн, Германија. Денес се чува во Грбовата колегија (*College of Arms*) во Англија. Овој претставник на германската хералдика на фолио бр. 9 содржи грб на кралот на Македонија со блазон: сино, три златни круни (2,1) челенка: од златна круна сина конусна капа, на врвот топче (сл. 11). Потеклото на овој блазон треба да се бара во грбовите на Александар Македонски во рамките на групата на деветте достоинствени. Имено, таму Александар често е прикажан на ваков грб, а за прв германски извор може да се смета Рихенталовата хроника во која блазонот на Александровиот грб гласи: црвено, три златни круни (2,1). (Hyghalmen 1447)

Сл./Fig. 11

safely assumed that they were taken from there. This means that it is an Illyrian influence on a European source.

As for the symbolism of the lion and its connection with Macedonia, it should be sought in the work *History of Alexander the Great of Macedonia* by Quintus Curtius Rufus. Namely Rufus reports a legend that while he was in his mother's womb, Alexander's father Philip saw, in a dream, the womb of Olympia sealed with a ring, on which the figure of a lion was engraved (Quintus 1809, 8).

BLAZONS WITH ONE SOURCE EACH

Here we will describe several different blazons that are currently only found in one source. This does not mean that other sources with such blazons do not exist, but that they have not been discovered so far. Future in-depth research will probably contribute to enriching their total number.

The *Hyghalmen Roll armorial* was created between 1447–1455 in Cologne, Germany. Today it is kept in the College of Arms in England. This representative of German heraldry on folio no. 9 contains the coat of arms of the king of Macedonia with a blazon: Azure, three crowns Or (2,1) crest: from a crown Or a conical cap, Azure at the top a ball (fig. 11). The origin of this blazon should be sought in the coat of arms of Alexander the Great within the group of nine Worthies. Namely there, Alexander is often depicted with such a coat of arms, and the first German source with such an arms can be considered the *Richenthal's chronicle* in which the blazon on Alexander reads: Gules, three crowns, Or (2,1). (Hyghalmen 1447)

The *Miltenberg Armorial* belongs to the Bodensee group of armorials. It was created in the period from 1475 to 1500 in southern

Милтенбершкиот грбовник припаѓа на боденската група грбовници. Создаден е во периодот од 1475 до 1500 година, во јужна Германија, а денес се чува во приватна колекција. Според Гудал (Goodall 1995, 275) и Јоновски (Јоновски 2009, 4), во овој грбовник како 313. грб се наоѓа грбот на кралот на Македонија со следниот блазон: верверица црвено и сребрено, на сребрен појас три полумесечини златни, челенка: од златна круна сино крило со три полумесечини златни (сл. 12). Потеклото и симболиката на овој блазон е нејасно.

Сл./Fig. 12

Самелбандскиот грбовник за кој веќе стана збор содржи уште еден грб на кралот на Македонија. Овој пат блазонот гласи: злато, три црни лакови од самострел во столб (еден под друг) (сл. 13). Според Јоновски, самиот изглед на фигурите е нејасен, па така можно е да станува збор и за три јареми (Sammelband 1530). Потеклото и симболиката на овој блазон е нејасно.

Сл./Fig. 13

Во Универзитетската библиотека во Тубинген се чува ракописен грбовник од 16 век познат како *Грбовник во боја*. Во него се наоѓа грб на Македонија со блазон: зелено, разгневен сребрен јарец, на десно (Koloriertes) (сл. 14). Потеклото и симболиката на овој блазон треба да се бара во изворите за античка Македонија.

Сл./Fig. 14

Можеби најинтересен извор со грб на Македонија е еден португалски грбовник од 1675 година. Ова дело со долг наслов *Список на грбови на кралеви и сите благороднички семејства на Кралство Португалија* содржи грб на Македонија со блазон: зелено, златна армила (Tombo) (сл. 15). Потеклото и симболиката на овој блазон е нејасно.

На картата Италијанецот Винченцо Коронели од 1692 година на грбот означен како *Macedonia avanti*

Germany, and today it is kept in a private collection. According to Goodall (Goodall 1995, 275) and Jonovski (Jonovski 2009, 4), in this armorial as the coat of arms number 313 is the coat of arms of the king of Macedonia with the following blazon: Vair, Gules and Argent, on a belt, Argent, three crescents, Or; crest: of a crown, Or, a wing, Azure, with three crescents Or (fig. 12). The origin and symbolism of this blazon is unclear.

The *Samelband Armorial*, which has already been mentioned, contains another coat of arms of the king of Macedonia. This time the blazon reads: Or, three crossbows in column (one below the other), all Sable (Fig. 13). According to Jonovski, the very appearance of the figures is unclear, so it is possible that it is three yokes instead (Sammelband 1530). The origin and symbolism of this blazon is unclear.

A sixteenth-century manuscript armorial known as the *Colored Armorial* is kept in the University Library of Tübingen. It contains the coat of arms of Macedonia with a blazon: Vert, a buck goat rampant, sinister, Argent (Koloriertes) (fig. 14). The origin and symbolism of this blazon should be sought in the sources for ancient Macedonia.

Perhaps the most interesting source with the coat of arms of Macedonia is a Portuguese armorial from 1675. This work with the long title *List of coats of arms of the kings and all noble families of the Kingdom of Portugal* contains the coat of arms of Macedonia with a blazon: Vert, an Armilla, Or (Tombo) (fig. 15). The origin and symbolism of this blazon is unclear.

On the Italian's Vincenzo Coronelli's map from 1692, on the coat of arms marked as *Macedonia avanti Ales*, i.e. Macedonia before Alexander, the following blazon can be observed:

Ales, односно Македонија пред Александар, може да се забележи следниот блазон: сребрено, црно куче во од (сл. 6). Како извор за овој блазон најверојатно треба да се земе припишаниот грб на Анубис, кој во дел од легендите е брат на Македон. Така, најверојатно се работи за замена на двата грба.

ГРБОВИТЕ НА ЕМАТИЈА

Ематија е област на македонското крајбрежје на Егејско Море меѓу устието на реката Бистрица и делтата на реката Вардар (Пројева 2004, 21-26). Ематија е една од најстарите области на македонската држава. Во неа се наоѓала и првата македонска престолнина, градот Ајга, како и градовите Берија (Бер) и Китион (Негуш) (Делакулонш 2000, 60). Се претпоставува дека тоа е првата македонска област со која дошле во контакт древногрчките морепловци, кои поради нејзините релјефни особености ја именувале како песоклива од древногрчкото *ἡμαθόεις* (Liddell, Scott 1883, 648).

Грбовите на Ематија се најнепозната и најслабо истражувана подгрупа. Матковски во неговите истражувања не дошол до сознанија за неа. Нејзиното откривање и претставување во македонската хералдичка наука е дело на Јоновски. Имено, тој во 2005 година првпат објавува статија за грбот на Македон, принцот на Ематија (Јоновски, 2005). Досега ова беше единствен ваков извор опишан кај нас. Во меѓувреме светлото на денот го видоа уште два извора со грб на Ематија. Иако се работи за мал број примери, односно само три, сепак се чини дека е во прашање подгрупа со стабилен блазон во однос на хералдичката фигура. Поточно, сите извори прикажуваат волк. Два од изворите се грбовници, а еден историски трактат. Сите се печатени на хартија кон крајот на 16 век. Во

Сл./Fig. 15

Сл./Fig. 16

Сл./Fig. 17

Argent, a dog passant, Sable (fig. 6). The attributed coat of arms of Anubis, who in part of the legends is the brother of Macedon, should probably be taken as the source for this blazon. Thus, it is most likely a matter of mistaking and replacing the both coats of arms.

COAT OF ARMS OF EMATHYA

Emathya is an area on the Macedonian coast of the Aegean Sea between the mouth of the Aliakmon River and the delta of the Vardar River (Пројева 2004, 21-26). Emathya is one of the oldest districts of the Macedonian state. It was also home to the first Macedonian capital, the city of Aigai, as well as the cities of Beria (Ber) and Kition (Negush/Naoussa) (Делакулонш 2000, 60). It is assumed that it is the first Macedonian area with which the ancient Greek sailors came into contact, who subsequently, due to its relief features, named it sandy from the ancient Greek *ἡμαθόεις* (Liddell, Scott 1883, 648).

The coats of arms of Emathya are the least known and least researched subgroup. In his research, Matkovski did not come to any knowledge about them. Its discovery and presentation in Macedonian heraldic science is the work of Jonovski. Namely, in 2005, he published for the first time an article about the coat of arms of Macedon, the prince of Emathya (Јоновски, 2005). Until now, this was the only such source described in our country. In the meantime, two more sources with the coat of arms of Emathya saw the light of day. Even though it's a small number of examples, i.e. only three, it still seems to be a subgroup with a stable blazon in relation to the heraldic figure. Specifically, all sources in the subgroup, for now, depict a wolf. Two of the sources are armorials, and one is a historical treatise. All were printed on

однос на јазикот по еден извор се на англиски, француски и латински јазик.

Изворот опишан од Јоновски потекнува од Англија. Издаден е во 1586 година. Претставува хералдичко дело со наслов Слава на великодушните (*The Glory of Generositie*). Станува збор за вториот дел од книгата Блазонот на Господата (*The Blazon of Gentry*) од Џон Ферн (Јоновски, 2005). Описот на блазонот овде гласи: Македон, крал на Ематија, носи сребрен исправен волк на црно поле. Мислам дека неговиот грб е поставен на кружен штит (Јоновски, 2005) (сл.16).

Во грбовникот Блазон на грбот на Жером де Бара од 1628 година на страница 111 се наоѓа грбот на Македон, прв крал на Ематија, син на Озирис. Описот на блазонот гласи: сино, разјарен волк вооружен црно и со црн јазик, некои стари (извори) велат, држејќи гуска или птица од таков вид, за сребрен врат (Bara 1628, 111) (сл. 17).

Третиот извор во кој се среќава грб на Ематија е веќе споменатото дело *Theatrum genealogicum* од Херонимус Хенинг. На страница 145 среќаваме емблазон волк во од, десно, на брег. Од понудениот опис на истата страница разбираме дека се работи за Македон, чија ознака е волк; Име без сомнение за Китим, за кој неговиот татко претпочитал Ематија, земја која прифатила име од првиот, па се вика Македонија (*Macedo, cuius insigne fuit lupus. Nomen sine dubio a Kitim cuma hunc pater praeficeret Emathys, terra haec nomen ab ipso accepit ut dicta est Macedonia*) (Henninges 1598, 145) (сл.18).

Овде ќе споменеме уште еден извор, кој има тесна врска со оваа подгрупа. Имено, во Австриската национална библиотека под број Cod. 2856* се чува превод на Плутарховите биографии. Преводот е направен од Јохан Сидер и објавен е во 1502 година, во Виена. Во книгата се поместени минијатури на Александар Македонски, Ханибал, Скипион Африканус и Серториус. На фолио број 9 е

paper in the late sixteenth century. In terms of language, we have one source is in English, one in French and one in Latin.

The source described by Jonovski originates from England. It was published in 1586. It represents a heraldic work entitled *The Glory of Generositie*. This is the second part of the book *The Blazon of Gentry* by John Fern (Јоновски, 2005). The description of the blazon here reads: *Macedon, King of Emathya, bears a wolf erect Argent on a Sable field. I think his arms are placed on a circular shield* (Јоновски, 2005) (fig.16).

In the armorial *Le Blazon des armoiries* by Jerome de Barra from 1628 on page 111 is the coat of arms of Macedon, first king of Emathya, son of Osiris. The description of the blazon reads: *Azur, a raging wolf armed Sable and with a Sable tongue, the old (sources) say, holding a goose or a bird of that kind, by a Argent neck* (Bara 1628, 111) (fig. 17).

The third source in which the coat of arms of Emathya is found is the already mentioned work *Theatrum genealogicum* by Hieronymus Henning. On page 145 we find an emblazon of a wolf passant, sinister, on a terrace in base. From the description offered on the same page we understand that it is: *Macedo, cuius insigne fuit lupus. Nomen sine dubio a Kitim cuma hunc pater praeficeret Emathys, terra haec nomen ab ipso accepit ut dicta est Macedonia* or in translation *Macedon*, whose insignia is a wolf; A name without a doubt for Kitim, for which his father preferred Emathya, a country that accepted from the name from the first and is called Macedonia (Henninges 1598, 145) (Fig. 18).

Here we will mention another source that has a close connection with this subgroup. Namely, in the Austrian National Library under the number Cod. 2856* a translation of Plutarch's biographies is kept. The translation was made by Johann Sider and was published in 1502 in Vienna. The book contains miniatures of Alexander the Great, Hannibal, Scipio Africanus and Sertorius. Folio number 9 shows Alexander in full-length, wearing armor and a helmet with a golden crown. In his left hand he

Сл./Fig. 18

Сл./Fig. 19

прикажан Александар во цел раст, облечен во оклоп и шлем со златна круна. Во левата рака држи долг меч потпрен на земја, а со десната придржува штит. На штитот може јасно да се види емблазиран грб: сребрено, разјарен волк, природно (Sieder 1502, Abb. 55: 9^v) (сл. 19). Ваквиот приказ оди во прилог на тврдењето дека грбот на кралот е грб на земјата, особено ако се има предвид дека ематиски и ематиски водач се чести епитети на римските автори за Александар Македонски.

ЗАКЛУЧОК

Од разгледаните извори за грбовите на Македонија станува јасно дека тој е релативно често и континуирано среќаван низ европските извори. Се разбира, како и другите земји на исток од Европа, тој најчесто се наоѓа во група на таканаречени имагинарни земји и владетели. Но, понекогаш тој се среќава и во продолжение на земји и владетели од актуелниот политички контекст во кој е создаден изворот. Од изборот на симболи е јасно дека најчеста инспирација биле легендите за Македонија и Александар Македонски, кои преку различни автори преживеале од древност до средновековието. Се забележува и препокривање меѓу грбовите на Александар и грбот на Македонија. Во прилог на ова тврдење се и грбовите на (Македон крал на) Ематија, кои допрва треба да се истражуваат и расветлуваат, но кои недвосмислено го потврдуваат препокривањето меѓу грбовите на владетелот и на земјата. Дополнително овие извори јасно и недвосмислено го отфрлаат тврдењето дека македонскиот грб се појавил првин на балканска територија, па дури потоа во Европа. Напротив, македонските грбови имаат еднакво стар развој како и преостанатите грбови на балканските земји. Дури и во однос на неговата разноликост на бразони, тој соодветствува на преостанатите балкански земји. Дека средновековните автори сосема прецизно ја убицирале Македонија онаму каде што таа се наоѓа, говори фактот што нејзини грбови наоѓаме на географски карти на кои се забележуваат конкретни македонски топоними.

holds a long sword resting on the ground, and with his right he holds a shield. An emblazoned coat of arms can be clearly seen on the shield: Argent, a wolf rampant, natural (Sieder 1502, Abb. 55: 9^v) (fig. 19) Such a depiction supports the claim that the ruler's coat of arms is the coat of arms of the country, especially if we have in mind that Emathian and Emathian Dux are frequent epithets of Roman authors for Alexander the Great.

CONCLUSION

From the reviewed sources for the coat of arms of Macedonia, it becomes clear that it is relatively often and continuously found in European sources. Of course, like other countries in the east of Europe, it is usually found in a group of so-called imaginary countries and rulers. But sometimes it is also found in the continuation of countries and rulers from the current political context in which the source was created. It is clear from the choice of symbols that the most common inspiration were the legends about Macedonia and Alexander the Great, which survived through different authors from antiquity to the Middle Ages. There is also an overlap between the coats of arms of Alexander and the coat of arms of Macedonia. In support of this claim are the coats of arms of (Macedon king of) Emathya which have yet to be researched and illuminated but which unequivocally confirm the overlap between the coats of arms of the ruler and the country. In addition, these sources clearly and unequivocally reject the claim that the Macedonian coat of arms first appeared on Balkan soil and only later in Europe. On the contrary, the Macedonian coats of arms have the same development as the rest of the coats of arms of the Balkan countries. Even in terms of its variety of blazons, it corresponds to the rest of the Balkan countries. That the medieval authors located Macedonia quite precisely where it is geographically is indicated by the fact that we find its coats of arms on geographical maps on which specific Macedonian toponyms are noted.

- Аријан, Анабеса, IV, 7; IV, 11.
- Ацовић Драгомир (2009) Хералдика и Срби, Београд.
- Войников Иван (2011) „Македонија през погледа на хералдиката XIV-XVIII век“, *Херолд3*, бюлетин на БХВО, Софија.
- Делакулонш Алфред (2000) Лулката на македонската државност, Скопје.
- Ѓорѓиев Ванчо и Војислав Сараќински (2020), „Христофор Жефаровиќ: минатото во функција на националните идеологии“, Христофор Жефаровиќ и неговото време, Зборник на трудови, Струмица, 31-46.
- Јоновски Јован, (2019) „Развојот на македонската хералдичка мисла“, Историја год. LIV бр. 1, ЗИРМ, Скопје.
- Јоновски Јован, (2019а) Сонцето и лавот како симболи во хералдиката и вексилологијата на Македонија, Македонско грбословно друштво, Скопје.
- Јоновски Јован, (2009) „Грбовите на Македонија“, Македонски хералд 3, Скопје.
- Јоновски Јован, (2015) Симболите на Македонија, Скопје.
- Јоновски Јован, (2005) „Сребрениот волк на Македон“, Македонски хералд 1, Скопје.
- Матковски Александар (1990) Грбовите на Македонија, Скопје.
- Нацевски Иван (2020), „Инверзијата на македонскиот земски грб во Стематографиите на Жефаровиќ и Витезовиќ“, Христофор Жефаровиќ и неговото време, Зборник на трудови, Струмица.
- Нацевски Иван (2019), „Влијанието на делото За ознаките од Џулио Чезаре Капачо на илирската хералдика и македонскиот земски грб“, Македонски хералд 13, Скопје.
- Палавистра Александар (2010) Илирски грбовници и други хералдички радови, Београд.
- Палавистра Александар (2000), Коментари, во: А. Соловјев, Историја српског грба и други хералдички радови, Београд.
- Пројева Наде (2014) Религија на античките Македонци, Скопје.
- Пројева Наде (2004) Историја на Аргеадите, Скопје.
- Псевдо-Калистен (2008). Животот и делата на Александар Велики (GESTA ALEXANDRI). Превод од старогрчки, предговор и белешки, Весна Димовска-Јањатова. Скопје: Слово.
- Селовски Клемен, Од грба Александра Македонског до грба Македоније, Оцило бр. 9 – 10, Белград, 2016.
- Херодот, VIII, 137-139.
- Aarau (1576), Aargauer Kantonsbibliothek, MsWettF 16: 1: Silbereisen: Chronicon Helvetiae, Part I (<https://www.e-codices.ch/en/list/one/kba/0016-1>)
- Armorial dit du héraut CHAROLAIS <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52502619r/f165.item>
- Bodleian Library MS. Bodl. 264, <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/ae9f6cca-ae5c-4149-8fe4-95e6eca1f73c/>
- Bara Jérôme de (1628), *Le Blason des armoiries*, chez Rolet Boutonné, Paris, <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb300525995>
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. „Western Schism“. Encyclopedia Britannica, 21 May. 2022, <https://www.britannica.com/event/Western-Schism>. Accessed 30 June 2022.
- Capaccio Giulio Cesare (1592) *Delle imprese trattato in tre libri diviso...*, Napoli.
- Charolois (1425) *Charolois, mareschal d'armes du bon duc Philippe et da Barban...* (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52502619r/f165.item>)
- Clemmensen Steen (2011) *Arms and people in Ulrich Richental's Chronik des Konzils zu Konstanz*, Farum.
- Clemmensen Steen (2013), *Jörg Rugens Wappenbuch*, Farum.
- Clemmensen Steen (2017), *Ordinary of medieval armorials- Armorial - listed by Sigla*, Farum,
- Foster J. (1904) *Two Tudor Books*, London.
- Goodall John A. (1995) „An Illyrian armorial in the society's collection,“, *The antiquaries journal*.
- Henninges Heronimus (1598), *Theatrum genealogicum ostentans omnes omnium aetatum familias heroum et heroinarum*, Magdeburg.
- Hyghalmen (1447) *Roll*, College of Arms MS 1st M 5. 1447–1455.
- Jonovski Jovan (2021) „Coat of Arms of Macedonia“, *The Armiger's News*, American College of Heraldry, vol XLIII, 3. Summer 2021.
- Kljajić Ivanka, (2013) „Pavao Ritter Vitezović—300. obljetnica smrti.“ *Kartografija i geoinformacije* 12, 2013, 138–43.
- Koloriertes Wappenbuch Md 247-1 urn:nbn:de:bsz:21-dt-24309
- Liddell (1883) Henry George, Robert Scott, *A Greek-English lexicon*, Harper, New York.
- Nacevski Ivan (2022), „The Emergence and Development of the Coat of Arms of Macedonia in Illyrian Heraldry“. *Genealogy* 2022, 6, 44. <https://doi.org/10.3390/genealogy6020044>
- Quintus Curtius Rufus (1809), *The History of the life and reign of Alexander the Great*, London,
- Sammelband (1530) mehrerer Wappenbücher*, BSB-Hss Cod.icon. 391. <https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bsb00007681&pimage=56&v=100&nav=&l=es>
- Sancta Silvestre Petra (1638), *Tesseræ gentilitiæ*, Roma.
- Sieder Johann (1502) Übersetzung des Plutarch (Alexander der Große, Hannibal, Scipio Africanus, Sertorius), Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2856*. <https://kdih.badw.de/datenbank/handschrift/3/4/1>
- Spener Philipp Jakob (1690) *Insignium Theoria Seu Operis Heraldici Pars Generalis*, Frankfurt am Main.
- Tombo das armas <https://digitarq.arquivos.pt/viewer?id=4162408>
- Wappenbuch - BSB Cod.icon. 392 d, urn:nbn:de:bvb:12-bsb00018706-8
- „Western Schism“ (2022). *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/event/Western-Schism>. Accessed 30 June 2022.